

OD ISTOG PISCA

U senci crne smrti
Vreme kokoški

Dobriilo Nenadić

DOROTEJ

■ Laguna ■

Copyright © 1977, Dobrilo Nenadić
Copyright © ovog izdanja 2017, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

DOROTEJ

DIMITRIJE

Svega se sećam, naročito našeg prvog susreta. Sve je onda bilo tako neobično: i taj dan, i on, i Mrtvaja vir. Dolazio sam tu mnogo puta i ranije i docnije, ali mi se nikada voda nije učinila tako bistrom i toplom kao toga dana. Bilo je sparno već pre podne i izgledalo je da će po podne padati kiša. Toga se sećam jer sam se dugo dvoumio da li uopšte da idem na Moravu ili da se zavučem negde u hladovinu i da odremam dok omorina ne prođe. Ipak sam otišao jer su proklete muve bile nesnošljive; zujale su mi oko nosa kao oko kakve crknute mačke.

Doroteja sam zatekao na kupanju. Najpre sam ugledao njegovo mršavo kljuse kako kunja privezano za jovu. Kraj kljuseta, na tri-četiri koraka dalje, ležao je samar preko koga je bila prebačena mantija. Vir je bio miran i hladak, sunce je bleštalo po lenjoj vodi. Žmirkao sam, zraci su mi rovali po zenicama, trebalo je da prođe neko vreme pre nego što se naviknem na takav blesak. Poželeo sam da se vratim u polutamu šume iz koje sam izašao na vrelu peskovitu obalu. Tada sam ugledao Doroteja.

Izronio je iz vode. Duga žuta kosa prekriva mu oči, pa mora da je skloni da bi me video. Bio je nag, opaljen suncem. Ćutao je neko vreme, duboko dišući, otirao bradu i ravnao brkove. Tad upita za manastir Vratimlje. Kad rekoh da sam otud, on se prvo obradova a zatim zbuni. Činilo se da ga je sramota što ga zatekoh u tako nedoličnom stanju. Reče da se

uputio onamo po zapovesti episkopa moravičkog Evsavija. Upita me i za našeg igumana Makarija. Odgovorih da je iguman teško bolestan.

MAKARIJE

Samo ja znam da je Dorotej stigao ovamo da me izleči. Ostali veruju kako ga je episkop poslao da bi povećao broj pismenih kaluđera u ovom kraju. Krijem od njih istinu. Pribojavam se Prohorove zlobe. Kazaće: uplašio se starac smrti, suviše mu je stalo do života.

PROHOR

Kad su njih dvojica, Dorotej i Dimitrije, ušli na manastirsku kapiju, bio je već uveliko suton. Naspram zadnjeg treperenja zapadne svetlosti video sam samo njihove senke. Jedan je bio plećat i visok. Senku onog drugog, skvrčenu, krivonogu i grbavu, isuviše sam dobro znao. Ono snažno, zdravo telo ne priliči monahu. Priliči vojniku i oraču, ali nikako ne i monahu.

DIMITRIJE

Pomogao sam mu da skine prtljag s konja. Upalio sam žižak u ćeliji koja je za njega bila određena, zatim smo počeli da vadimo iz bisaga ono što je doneo. Imalo je tu svega: tikvica sa nekakvim semenjem, vrećica sa osušanim korenjem bilja, suvim stabljikama i cvetovima, raznih posuda od drveta, gline i bakra. Imao je i neke zabeleške na izbeljenoj ovčijoj koži, koje je brižljivo uvezao oputom. Rekao mi je da je zadovoljan smeštajem. Posle sam otišao i doneo mu večeru: barenog

boba, pečene ribe, pšeničnog hleba i rakije. Nije hteo da pije rakiju. Reče kako mu rakija ne prija. Ne voli njen ukus.

PROHOR

Izgleda da je Dorotej vidar iz ariljskog manastira i da je došao ovamo da izleći igumana. Dakle, iguman je krišom od nas poslao poruku episkopu Evsaviju da mu pošalje nekog veštog travara koji bi ga spasao skore smrti. Prepao se stari. Ja sam i ranije kod njega primećivao neke nastranosti. Gledao bi nekud uprazno, ne obraćajući pažnju na ono što bih mu govorio.

Jedno mi nije jasno: travare sam obično poznavao kao starije ljude, mahom starce. Ovaj nema više od dvadeset i pet godina.

MAKARIJE

Počeo sam pre dva dana da pijem napitke koje mi spravlja naš novi brat Dorotej. Osećam se već malo bolje.

Bol u utrobi mi je uminuo. Ako ovako potraje, smoći ću snage da se dignem iz postelje, pa možda i da izađem iz ove memle u kojoj se gušim. Voleo bih da još koji put prošetam livadama oko Morave, ćivicima Dilja i proplancima Gradine. Da li mnogo ištem od tebe, Gospode?

DIMITRIJE

Nisam ga omrzao. To je čudno. Mislim da se to desilo zbog toga što se on oduševio mojim rukopisom. Pokazao sam mu prepis jevanđelja, koji sam radio za episkopa. Rekao mi je da su to najlepše ispisane stranice koje je do sada video. Znao

sam da preteruje, da je lepo vaspitan čovek i eto pokazuje svoju učtivost. No svejedno, opet moram da priznam da mi njegove pohvale gode. Nije bio od onih ništarija koje čoveka mere od glave do pete i pritom cokću jezikom od čuđenja da takva nakaza uopšte negde postoji. Zbilja, Dorotej me je gledao sasvim ravno u oči i ja u njegovom izrazu nisam primećivao ni najmanju senku nelagodnosti. Drugi bi obično odvrćali pogled od mene. Dorotej je, naprotiv, celog dana sa mnom razgovarao o svemu i svačemu. Ja bih video da sam mu bio na smetnji. Ja bih to svakako video.

JELENA

Lauševa rana je naglo buknula. Na površini kraste pojavili su se tanki končići gnoja i krvi. Izgledalo je da mu se bedro počelo raspadati. Prošle noći sam bdela kraj njegove postelje. Bila sam u panici. Nisam znala šta da radim. Buncao je, hladan znoj mu je vlažio čelo, usne su mu bile bele i skorele. Jedno vreme je pravio trzaje kao da će da ustane. Soba je bila puna ljudi koji su ulazili i izlazili, govorili nešto, privijali mu na ranu neke krpe u želji da mu olakšaju bolove, ali mislim da su mu samo gore činili. Niko od nas ništa ne zna o ranama. Ova je osobito opasna, a činilo se, još samo pre tri dana, da se zamiruje.

PROHOR

Čim sam video Doroteja kako ulazi na kapiju, znao sam da će se nešto promeniti u našem životu. Nisam mogao tačno naslutiti u kom smeru će se pomeriti tok naših navika, ali da će se pomeriti, u to ni trenutka nisam sumnjao. Ovo ne umem da objasnim.

Tuca zrnevlje, meša neke praškove, cedi trave, kuva živinske iznutrice s mlekom od magarice, po celi dan se užurbano muva po okolini i kopa po zemlji tražeći korenje samo njemu znano. Ne pretrže se naročito u molitvama. Kad dođe na službu, smandrlja ono svoje, kao od bede, kao da jedva čeka kad će ponovo biti slobodan od dužnosti da bi nastavio roviškanje po okolini. Naterao je sirotog Makarija da srče odvratnu žučkastu vodurinu, uz to još vrelu, i to je ovaj poslušno kao malo dete radio, uprkos gađenju koje nije mogao da sakrije. Sad više nisam siguran da li je iguman ustao iz kreveta zato što nije bio u stanju da podnese lečenje, koje je valjda više škodilo od same bolesti, ili su mu oni napici stvarno pomogli, u šta iskreno sumnjam. Ustao je, to se ne može poreći; počeo se šetkati kao ranije, najpre po manastirskom dvorištu, a onda i po polju.

DIMITRIJE

Glas o igumanovom ozdravljenju naglo se proširio po čitavom kraju. Nagrnuli su odasvud kljasti i uzeti, šugavi i kostobolni, sušičavi i sumanuti.

Gledam te nesrećnike što leže u hladu lipa u dvorištu. Okupili su se ovde kao grozdovi čavki, čekaju na red kod Doroteja. Osećam neko mlako zadovoljstvo što sam zdrav i nije mi baš neprijatno što se oni muče sa svojim balama i čirevima. Dvorište je zakrčeno ljudskim telima što drhte i posrcu.

Ova nesrećna stvorenja veruju da je Dorotej čudotvorac.

JELENA

Danas smo saznali da je u manastir došao neki kaluđer iz Arilja, za koga kažu da je vešt vidar. Mogla bi to biti prilika

za Lauša. Ti kaluđeri su učeni, poznaju svojstva bilja, iz trava izvlače sokove, isteruju bolest iz tela.

PROHOR

Leći dodirom! Ta prostodušna svetina, koja neprekidno ovuda mulja, zaista misli da je naš novi brat čudotvorac. Dolaze slepci sa prosutim očima, mole ga da im vrati vid.

Bez gađenja zagleda u njihove rane, gnojave čireve, pipa natečene trbuhe, prevlači dlanom preko zgrčenih udova. Krvave krpetine, okorele od dugog stajanja na ranama, skida tako brižljivo i nežno kao da dodiruje latice najlepšeg cveta. Zatim lagano klizi pogledom preko površine raspadajućeg mesa. U tom trenutku izgleda kao da ga jedino zanima to mesto, pa ne obraća nikakvu pažnju na grč bolesnikovog lica, koji ježi kožu prisutnih.

MAKARIJE

Gospode, kakvom li si to tankom nadom obdario ljudsko pleme. Nada u nama treperi kao slabašni žižak, gotov da utrne na najmanji dašak vetra, a opet ima snage da se zapali i u oluji, u najvećoj nepogodi.

Eto, došao je ovde tvoj sluga Dorotej, kao da si ga sam poslao. I učinio je da se u mnoge vrati plamičak vere, mala svetla tačkica što šeta zenicom obznanjujući da se u duši ponovo razgorela vatra životodajna. Znam da si ti u toj svetlosti, seme tvoje protiv beznađa, protiv greha.

Prohor, drugi tvoj sluga, prigovara mi kako sam od tvoga hrama načinio stecište svakojakog truleža i otpadaka. Oprosti mu, Bože, jer ne razume. Zbilja, ovi su jadnici zakrčili svaki kutak dvorišta, leže po travi i pločama; znojavi su, prljavi,

ulepljeni, gnjecavi. Hram tvoj postao je tužna kuća iz koje se samo plač čuje. Ali, Gospode, tvoje ime se ovde pominje. Pominje se s ljubavlju i nadom.

DIMITRIJE

Opet taj Prohor. Opet taj skoreli stari opanak. Dugo se uzdržavao, a zatim je pakost iz njega grunula svom žestinom. Sada se okomio na Doroteja. Kaže za njega da je od crkve načinio smetište. Nagovara igumana da se otarasi i njega i njegovih travuljina, i da ga pošalje onamo odakle je i došao. Niko više, iz straha od zaraze i iz gađenja, ne dolazi ovamo da se moli bogu i da pali sveće. Nedeljne službe obavljaju se u praznoj crkvi.

Prohor je lukav. Tačno pogađa ono oko čega se i Makarije dvoumi: da li manastir da pretvori u stecište kužnih i ubogaljenih, ili će to ostati hram odakle se priziva Svevišnji.

Tako se priča ponavlja.

Ponovo mi vaskrsava u sećanju onih nekoliko meseci po mom dolasku u Vratimlje. Kao i na Doroteja, Prohor je na mene ustremio svoje kandže. U početku je ćutao i pratio svaki moj pokret. Katkad bih spazio njegov zlobni smejuljak koji je još više borao njegovo zbrčkano, ćosavo lice. Bio je valjda zadovoljan što je neko još grđi ni nakazniji od njega došao u manastir. No kad se saznalo da sam ja pismen, pa i više od toga, da sam vešt u prepisivanju i u živopisu, taj se smejuljak odjednom raspao u niz sitnih grčeva koji su u kratkim talasima, kao senke, prolazili njegovim licem kad bi me ugledao. Prohor je bio nepismen i gajio je prema knjigama podozrenje. Za sve pismene ljude govorio je da su sumnjivi. Kad je video sa kakvom lakoćom čitam jevanđelje i kako mi ruka sa kalamusom lako klizi preko pergamenta, njegova

zbunjenost pretvorila se u mržnju. Jedanput sam ga zatekao u mojoj ćeliji kako pažljivo ispituje pera, kalamuse, haraksale i posude sa mastilom. Pipao je ispisane stranice pergamenta. Ugledavši me na vratima, zbunio se, oborio pogled i bez reči šmugnuo napolje.

U narodu se proneo glas da je u manastir došao neki grbavi dečak, dijak, sa velikim znanjem i umećem. Pozvao me je čelnik Lauš, gospodar župe moravičke, naredio mi da napišem neke povelje, pa kako sam to obavio valjano i brzo, darovao je manastiru stado od trideset ovaca i nekoliko vreća žita. Zatim sam počeo da radim na prepisivanju jevandjelja za moravičkog episkopa Evsavija.

Ponekad mi se učini da bi on nekako i prešao preko moje pismenosti da sam ja izgledom bio dostojan toga umeća. No ovakav kakav sam, po Prohoru, nisam bio ni za što. Glava mi je čoškasta, kosa tršava i čekinjasta. Ruke su mi dve kvrgave motke s mlitavim mesom i smežuranom kožom. Ne znam kakav bi izgled Prohor tražio za pismena čoveka, znam toliko da ovaj prosto ne bi smeo da izgleda kao ja.

Govorio je da sam kopiljan (što je bilo tačno) i da su me našli kraj raskršća u gluvo doba noći (što je bilo preterano: našli su me kraj vrata manastira Sopoćana, pred zoru, uvijenog u komad težinovog platna). Nikada to nije rekao preda mnom, pa nisam imao prilike da mu se suprotstavim, a i bilo bi uzaludno, izmislio bi nešto drugo. Za njega sam ja bio đavolji ispljuvak koga je nečastivi podmetnuo božjim slugama kao kukavica jaje.

Njegova žudnja za slavom bila je nesamerljiva. Godinama se iscrpljivao u postu i molitvama, trudeći se da se domogne opšteg uvaženja. To mu nije polazilo za rukom. Narod ga nije voleo, a bez te sitnice sav mu je trud bio uzaludan.

Jednom je, podražavajući primer kralja Dragutina, kojem je u tom pogledu bio tako sličan, obukao košulju od sirove kostreti i otišao u birsku pećinu, davši zavet da će onde ostati dve nedelje. Ješće samo korenje, plodove kupine i pečurke. Zbilja, otišao je tamo a da sa sobom nije poneo ni mrvicu hrane. Kažem, nije ga narod voleo, možda i gore od toga, mrzeo ga je zbog njegove hladne odbojne gordosti. Možda bi se neko i divio njegovim podvizima da je bio mrtav, ali bio je tu među nama, iz dana u dan, zanet sobom. Gomila dokone meropaške dečurlije, jurajući po šumi u potrazi za vranicama i svračićima, naišla je na Prohorov skit. On je tada nekuda bio otišao u potrazi za hranom. Jedan obesni deran među njima setio se zgodne ujdurme. Razlupali su oko pećine ptičja jaja, pokidali ptićima glave i njihova majušna tela zatrpali lišćem. Čim su se vratili kući, razglasili su po selu da smerni Prohor pustoši šumu, jede žive ptiće, ta nevina božja stvorenja. Kida im glave i, još tople, pohlepno ih ždere. Kad je Prohor saznao šta se o njemu priča, besno je prosiktao da zna ko je izmislio tu laž. Pokazao je prstom na mene. Oni koji su otišli da pretraže šumu i da se uvere u istinitost ili laž optužbe, našli su, naravno, jasne dokaze.

Drugi put se Prohor zarekao da će tri dana i tri noći klečati golim kolenima na kamenom podu crkve, pred oltarom. Zavrnuo je mantiju i klekao. Da bi pokazao kako pod kolenima nema nikakav podmetač koji bi ga štitio od kamena, zadenuo je krajeve mantije za pojas, pa su mu se videle tanke butine nalik na batak tek očerupanog starog petla. Stezalo mi se grlo od čemera dok sam ga gledao.

Već u toku drugog dana molitve su mu postale razvučene i tromе. Odebljali jezik mu se teško pokretao, reči su postajale sve nerazgovetnije. Mučila ga je žeđ. Očni kapci su klizili gore-dole preko zakrvavljenih očiju.

Sad mi se čini da bi to on sve izdržao da nije bilo one potrebe koju čovek ne može da odloži. Predveče je njegova upornost morala proći kroz iskušenja izvan granica ljudske izdržljivosti. Stezao je škrbinama donju usnu, kolutao očima, znojio se, tiho ječao, slao očajničke, molećive poglede prema dnu kubeta. Molitve su mu postale zbrkane. Ja mislim da je tada molio Svevišnjeg da što pre padne duboka noć i da nas ostale uhvati tvrd i dubok san, da bi mogao krišom izaći napo- lje da se ratosilja bede, pa da se opet vrati i žestinom molitve nadoknadi svoje kratko odsustvo. Nažalost, te noći, kao za inat, nikome se nije žurilo da spava. Bila je topla letnja noć, zvezdana i tiha, pa smo sedeli pod lipom. Sve smo videli. Sitnim koracima, glave zabačene unazad, izašao je Prohor, napravio nekoliko koraka i onda je čučnuo. Gledao nas je izbezumljeno dok se oslobađao svoga mučeništva. Mi nismo izdržali, dakle, takođe nismo izdržali: grohot je rasparao manastirsku tišinu.

Njegovo ogorčenje je raslo. Bio je ismejan i poražen. Privijao je melem na svoje otvorene rane govoreći kako ta prljava svetina ništa bolje i ne zaslužuje nego da je čarolijama i đavoljim veštinama zavode belosvetski mangupi kakvi smo ja i Dorotej.

JELENA

Bogdan se vratio iz manastira bez kaluđera. Rekli su mu dole da je kaluđer otišao u Janjinu, zbog lečenja neke dece ili tako nešto, ne sećam se više šta mi je Bogdan kazao.

MAKARIJE

Ovo ne sluti na dobro. Poznajem Lauša i znam koliko nas skupo može koštati to što Dorotej nije otišao kod njega.

Pokušao sam da objasnim Bogdanu, Lauševom sluzi, da Dorotej nije kriv. Badava. Bogdan je zadržt i glup, pa je moj trud bio zaludan. Znali ste, kaže, da je vlastelin bolestan. Mogli ste i sami poslati vidara.

Govorio je dugo o tome da je Lauš dobrotvor i zaštitnik, da je kao takav i zadobio ranu braneći ovaj kraj od razbojničke najezde, da smo mi nezahvalnici i da brzo zaboravljamo učinjena nam dobročinstva.

PROHOR

Iguman se uzvrpoljio. Celo prepodne je tumarao po dvorištu i svaki čas pogledao prema istoku odakle je trebalo da se pojavi njegov ljubimac. Uzdisao je i othukivao, kao da iz sebe tera teskobu. Ljubimca nije bilo.

Kada je žega malo popustila, uzjahao je magare i odmileo prema Kuli. Pratio sam ga pogledom sve vreme. Starac se jedva držao na samaru i meni se činilo da će mu svakog trenutka udovi popustiti i da će se skotrljati niz strminu.

Lauševi preci su nadžodžerili svoju zubatu kulu na oštroj litici da bi svoje neprijatelje obeshrabrili i odvratili od napada. Ovima je stvarno i preostajalo jedino to da krive vratove gledajući je kako, onako nakostrešena i prkosna, mrsi oblake. Ali kao god što je za neprijatelja taj put do Kule bio gorak, on je i za prijatelje predstavljao mučeničko iskušenje, a za slabog starca, kakav je bio Makarije, pogotovo.

JELENA

Bilo je mučno. Iguman je sedeo skrušeno i utučeno na postelji kraj Lauša i pravdao se. Ovaj čestiti starčić ispeo se gore, k

nama, da bi pokazao koliko mu je stalo da sačuva prijateljstvo između naše kuće i manastira.

Lauš je bio surov, čak i više nego što sam očekivala. Valjda ga je razbesneo sam igumanov dolazak. Znao je da je vidar spasao sigurne smrti ovog istog starog čoveka koji je, evo, samo nedelju dana posle ozdravljenja izašao lično na Kulu kao da prkosi. Zar se nije govorilo da je na samrti? Zar neko ko je na samrti može da se popne, na ovakvoj žezi, u Lauševu kulu?

„Gde je taj vidar“, pitao je Lauš. „Znam, otišao je da leči meropašku gamad, dok se jedan vitez raspada od rane koju je zadobio u boju sa neprijateljem.“

Tako je rekao: meropaška gamad.

Izašla sam iz odaje, popela se u prostoriju pod krovom Kule da bih bila sama i pustila da mi suze teku niz lice. Nisam jecala. Opustila sam se, naslonila glavu na gredu i mirovala. Znala sam da suze idu po istom tragu, ali mi se činilo da mi je celo lice vlažno. Suze su me golicale u uglovima usana, osećala sam njihov slani i gorki ukus.

Rekao je: gamad.

Mnogo puta ranije govorio je kako se ti prokleti seбри i meropsi kote kao zečevi. Ne misle o državi, o proniji, o ratu, nego svaki čas zaskaču žene gde god stignu, a žene im opet rađaju nasred njive, na pašnjacima gde čuvaju stoku. To je kod njih kao od šale. Žena pričučne, porodi se i nastavi da radi kao da se ništa nije dogodilo.

DIMITRIJE

Najzad se i Dorotej vratio. Ispričao sam mu podrobno sve što se ovde zbilo. On se zabrinuo. Čutao je neko vreme, gledao u glinenu činiju, iz koje nije hteo ni da okusi čorbu koju sam

mu doneo, i onda je rekao kako će sutra rano otići na Kulu. Rekao sam mu da bude oprezan sa Laušem.

JELENA

Ne znam zašto mi se činilo da bi taj kaluđer-vidar morao biti visok, suv starac duge bele brade, povijenog nosa i prodornog pogleda. Možda zato što su svi govorili o njemu da je svemoćan i da zna leka od svake bolesti. Ovaj koji je k nama došao vrlo je mlad, verujem moj vršnjak. Uopšte, tako je neobičan. Ima snažan stas, što ja pre nikad nisam videla u jednog monaha. Ne bih rekla da ovaj mladi, stasiti čovek preterano muči svoje telo dugim postovima. To se ne bi moglo reći prema njegovom svežem, rumenom licu. Videla sam mu oči, one su tako plave, čudesno plave kao nebo.

Lauš ga je dočekao kao razljućena osa. Siktao je, bogoradio i mumlao, jedva čekajući da kaluđer nešto progovori da bi još žešće osuo. Ovaj je ćutao. Ništa nije rekao ni kad je Lauš pomenuo svoju najoštriju zamerku, da je manastiru preče zdravlje meropaške žgadije nego život jednog vlastelina, čuvara kraljevstva, zapovednika odreda kraljeve konjice, pobednika u Pologu, pronijera krune i ličnog vladaočevog poznanika i već šta sve nije rekao da bi istakao svoju važnost. Kaluđer je sasvim ravnodušno, ne obazirući se na psovke, prišao krevetu, podigao pokrivač pa košulju i pažljivo se zagledao u ranu. Izgledalo je kao da je nagluv. Suženih očiju, primakavši glavu sasvim blizu golom Lauševom bedru, brižljivo je pretraživao ljubičastu krastu kao da traži neki majušni trn koji se izgubio u drozgi od gnoja i tamne, zgrušane krvi. Potom se okrenu i reče da mu je potrebna mlaka voda. Kirča izađe iz prostorije, a kaluđer počeo da vadi iz bisaga osušene listove nekog bilja koje nisam prepoznala, male tikvice s praškovima raznih

boja i čiste bele trake platna. Kirča se vrati noseći vodu u bakraču. Kaluđer pokvasi krpu i stade da pere ranu tako vešto i pažljivo da bih to sve vreme gledala da sam mogla podneti grčenje Lauševog lica. Ponovo sam nastavila da gledam kad se Lauševo ječanje malo stišalo. Kaluđer je već stavljao liske posute prahom i pričvršćavao ih uz ranu platnenim trakama.

Uspravio se, otro znoj sa čela i rekao, kao da se ništa naročito nije dogodilo, kako mu izgleda da će ranu uspeti da savlada. Tako: savlada. Dodade da je došao u zadnjem trenutku. Da je zakasnio samo jedan dan, bilo bi već kasno. Lauš ga pogleda prekorno, pa ipak daleko popustljivije nego što ga je maločas gledao, i upita ga kad će ponovo doći. Svakog dana, odgovori, sve dok ne smiri ranu. Posle će dati uputstva za dalje lečenje. „Znači li to da sam do sada bio pogrešno lečen?“, upita Lauš. „Tako je“, odgovori monah, „pogrešno. Rana ne trpi neuku ruku.“

Znala sam da će se sve to na kraju okrenuti protiv mene. Uzaludno će mi biti da se pravdam svojom nevičnošću, reći će mi da sam namerno trovala muževljevu ranu jer sam mlada, a on star, pa sam koristila priliku da ga se otarasim. Ako Lauš ushtedne, može me lako izvrći opštoj mržnji i podozrenju.

MAKARIJE

Hvala svevišnjem Bogu.

Dorotej se vratio s Lauševe kule i rekao nam da se više ne brinemo. Stigao je, kaže, u zadnji čas. Rana se bila razbuktala, zloćudna bolest je zahvatila čitav kuk i butinu. Vlastelin nije suviše star, snažnog je telesnog sastava, uz brižnu i znalacku negu izbeći će smrt.

PROHOR

Izgleda da je naš lepi brat zauzdao još jednu bolest, zadobio najvažniju pobjedu u utvrdio za sva vremena svoj dobar glas u ovom kraju. Vratio se s Kule s tako dobrim vestima da je siroti Makarije pomračio od oduševljenja. Preporodio se. Gače i guguče, pokazuje bezube desni. Za večerom je bio toliko razdragan da je pola molitve preskočio, popio duplo više vina nego što tipik dozvoljava i uopšte se ponašao detinjasto. Dolazilo mi je da bacim tanjir i kašiku, da ustanem na pola večere i izađem. Dimitrije ga je svojski podupirao u raspoloženju, dok je Dorotej bio kao i uvek uzdržljiv i smeran. Ali videlo se da mu je sve to veoma prijatno.

Glavno slavlje nastupilo je pošto smo iz trpezarije, gde smo po običaju morali da čutimo za vreme obeda, izašli u dvorište i posedali na klupu pod lipom. Noć je bila zvezdana, jasna, pun mesec je lagano plovio nebom. Čovek je u takvoj noći morao ispoljiti radost. No ono što se tu događalo bilo je preterivanje bez mere i konca. Starac i grbo su klikitali kao kakve uspaljene ženetine. Ne znam šta im je bilo toliko smešno. Dimitrije je skakutao i kreštao svojim piskavim glasom. Makarije se zacenuo, onda je zahripao, zakašljao se i jedva se posle toga povratio. Nasmejao se čak i Dorotej. A povod je bio prostakluk onoga đavoljeg sina, onoga grbavog ništaka, koji se najpre, tobož zabrinuto, zagledao u moje lice, a onda je opalio. Hteo je valjda da dá oduška svome svrabu, pa bedni đavolov brabonjak nije našao ništa bolje nego da prdi tu kao kakva kljusina pred licem božjeg hrama.

A u stvari znam ja to što on hoće. Nisam ni ja izlapeo. Neću ja dopustiti mangupima da me tociljaju. On to sad u vezi sa onom mojom sramotom kad me je trbuh izdao. Sad sam sigurniji nego ikad da mi je tada sasuo u jelo neku

sluzavu pogan koja me je prognala. Poznajem valjda svoj trbuh, izdržao bi on, ali ta rđa mi je nešto gurnula u čorbu one večeri kad sam pošao da ispunim svoj zavet.

DIMITRIJE

Suša je najzad prošla. Nebo se otvorilo i na žednu zemlju pao je plah dažd. Morava se zamutila. Proći će najmanje desetak dana pre nego što se razbistri. Dani su čisti i prozračni posle provale oblaka, koja se sa olujom sručila na Vratimlje.

MAKARIJE

Imao sam dugu i oštru prepirku sa Prohorom. Rekao mi je da smo svi (osim njega, razume se) povilenili od sreće što je Lauševo zdravlje pošlo nabolje. Zapostavili ste, kaže, svakodnevne dužnosti. Ne ponašate se kao smerni i bogobojažljivi pastiri, nego se ačite i izmotavate.

Rekao sam mu da je Lauš mnogo učinio za naš manastir i da smo dužni da mu budemo zahvalni zbog toga. Poklanjao nam je hranu u nerodnim godinama i drva za vreme dugih zima. Dao nam je imanje u Karču, zaseok Paliće, sazidao kapelu, o njegovom smo trošku popravili konak. Ali, odgovorio je Prohor, to je on činio da bismo ga mi češće pominjali u svojim molitvama nego što pominjemo druge ljude, a mi smo ovde da se molimo podjednako i za onog najbednijeg koji nam nikada nije dao ni kokošje jaje ni šaku žita; za takvog možda i najviše jer je njegov život ovde na zemlji bio prepun patnje, pa mu valja izmoliti bolju sudbinu na nebu.

Nisam mogao više da se zamlaćujem sa tim nemogućim čovekom. Ono što sam znao o Laušu bila je tajna i ja, kao njegov ispovednik, nisam mogao reći tek tako ovom mušičavom,

starom jarcu koji mi je već dozlogrdio, oprost mi, Bože, da je vlastelin siromašniji od bilo kojeg sebra jer mu nije od prirode dato da uživa u svom svekolikom bogatstvu.

DIMITRIJE

Više ne sumnjam u to da će Dorotej izlečiti Lauševu ranu na bedru. Dakle, ranu će sigurno izlečiti. Već treći dan odlazi gore na Kulu da ga previja, čineći to ni više ni manje zdušno nego da je u pitanju bilo koji drugi čovek. Kolebam se oko jedne stvari: da li da mu kažem sve ono što sam doznao o vlastelinu. Iguman misli da samo on zna. Prostodušni starac. On je od onih ljudi koji misle da sav ostali svet ne vidi ništa kad oni zažmure.

Među svim onim travkama, za kojima Dorotej traga po livadama, možda bi se nešto moglo naći i za Lauševu nesreću. Ko zna, možda sokovi skriveni u cvetu ili korenu, u semenu ili trstici, mogu vaskrsnuti, ponovo, ponovo, ponovo. Da li ja to zbilja hoću? Da li bih bio ushićen time? Zar on, taj debeli, zadrigli gorogan, ionako nema odviše? Je li bogat? Jeste. Je li čuven? Čuven je. Pa šta onda? Zar ga se ne plaše i ne saginju glavu kad projezdi na svom belom konju, ugoropađen, uštogljen, gizdav i besan? Zar pravda ovoga sveta nije u tome što smo svi mi ljudski stvorovi, krhki i privremeni, smeteni, zbunjeni i unezvereni pred licem nepoznatog i sutrašnjeg dana kojem tajnu ne poznajemo? Da nije tako zar bih mogao podneti svoju odvratnu ljusku, u koju sam živ sahranjen?

JELENA

Uobraženi mladi petao penje se ovde svakoga dana. Ima pet dana kako je ovamo počeo dolaziti i nijednom, ama baš

nijednom, nije skrenuo pogled prema meni. Kako dođe, odmah se užurba oko Lauševe rane, gviri u nju, petlja nešto s krpama i travama. Kao da, sem rane, na svetu ničega nema.

PROHOR

Gospode, da li moje molitve uopšte do tebe dosežu? Da li razabiraš moj glas u mnoštvu ubogih koji te prizivaju? Ne krijem od tebe. Gospode, da mi je duša puna opacine, srce mi je tako često natopljeno čemerom! Volim li ja svoje bližnje po tvom nauku? Sledim li te? Pitam te da li i pored toga moje reči dopiru do tvoga sluha? Ima li nade za mene?

Pitam te jer ne znam kako da zavolim one koji me preziru, kako da se pretvaram pred tobom u nedužno jagnje kad me ti prozireš do dna srži? Ima li načina da iscedim svoje prokleta srce, od žuči da ga razlučim, kud mržnju svoju opaku da denem kada me inat i pakost pokreću da gmižem po zemlji? Da li sam kriv, Gospode, što su mi ljudi, koji su oko mene, zagorčali sav moj kukavni život, što sam usamljen kao kurjak, izvrgnut poruzi, star i razjedan svakojakim nemirima?

Zašto si neke od ljudi učinio dostojnim svoga imena, a druge pustio da ih okuži zlo? Da li smo, utehe radi, reci mi, da li smo svi mi, ipak, podjednako ranjivi i slabi? Da li su i tvoji miljenici otporni ili su slabi kao i ja na nepravde i na nezahvalnost? Ima li ljudskog srca koje može da otrpi?

DIMITRIJE

Pre dve godine u Vratimlje je doskitaio neki Jevđenije, probi-svet i varalica. Lutao je od jednog do drugog grada po zemlji raškoj, pelješio lakoverne i opsenjivao budale. Čim bi negde

namirisao neku nevolju, stvorio bi se odmah onde i nudio svoje usluge.

Ne znam kako je nanjušio za nesreću našeg vlastelina. To valjda i nije bila nikad neka naročita tajna, kako smo mi ponekad skloni da verujemo.

Obreo se on tako jednoga dana pred Laušem. Okolišio je najpre kao mačka oko vrele kaše, kurvinski se oko njega okretao nekoliko dana, dok mu nije izdaleka stavio do znanja kako je on eto i od toga vešt, te zna da vrati muškarcu ono što mu je najpreče. Lauš se razbesneo i naredio da se vrač izbac i da mu se još povrh svega udari nekoliko dargi po goloj guzici. No Jevđenije je bio čovek koga nije lako oterati. Poznavao je on dobro ljudske slabosti i pustio je da vreme radi za njega. Kolomatio je i brbao tri-četiri dana po Vratimlju, računajući na to da će se Lauš ipak predomisliti i da će prihvatiti njegove usluge. Tako je i bilo. Lauš je krišom poslao čoveka da nađe Jevđenija i da ga dovede na Kulu.

Kada razmišljam sad o svemu tome, daleko mi je lakše da nađem odgovor na pitanje: kako se desilo da jedan tako trezven čovek upadne u Jevđenijevu plitku stupicu? Ponekad bih posumnjao u to da je naš vlastelin baš zbilja uman i razborit kad je dopustio da se uplete u nešto tako providno i budalasto. Sad znam da je on, u stvari, tražio izlaz iz svoga mučnog položaja, pa pošto ga nije nikako nalazio dugim besplodnim umovanjem, pokušao je da ga nađe u tamnom vilajetu, u zaumnim svetovima, na čije ga je kapije doveo Jevđenije kao dečak koji provodi kroz šumu slepog starca. Lauš mu se prepustio, podgrevajući ohlađenu nadu kojoj se okrenuo kad je video da mu razum ne nudi ništa. Jer, šta gubi ako se prepusti nekoj tupoglavoj vradžbini? Zar mu nije dosadio teret nemoći pod kojim mu klecaju kolena. To breme nema stvarnu težinu, duša mu se bori sa nevidljivim,

jer ne kroti mu ona više poludele telesne sokove, niti nemire. On oseća neki potmuli bol, a ne zna otkuda dolazi. Da li je to zbog potajnog Jeleninog prezira, zbog njene stalne i tihe patnje, ili zbog vremena koje tiho prolazi primičući ga starosti bez dece koja bi ga produžila.

Jevđenije mu je rekao da ga je začarala šumska vila jedne ivanjske noći. Lauš je na to odmahnuo rukom i procedio da u takve budalaštine veruju sebri, a da je on plemić i vojnik koji veruje samo u Boga i u svoj mač. Jevđenije se nije dao zbuniti. Vile postoje, rekao je. On, Lauš, video ih je u ponoć dok igraju umotane u prozirne velove, dugih kosa koje lepršaju kao pramenovi svetlucave magle. Video je njihove bose noge kako mrse travke i cvetove na livadi. Onda ga je spazila glavna među vilama, doletela mu u zagrljaj, dala mu se, pohotljivo, strasno, bezumno kao što priliči večnim bićima, iscedila ga za sva vremena te lude noći. Dok se ne skine sa njega čarolija, nikada neće moći imati smrtnu ženu.

Jevđenijeva priča je toliko bila besmislena da se Lauš, pored svog čemera, nasmejao i odvratio kako bi bio srećan da se tako nešto dogodilo, da je povalio vilu, pa makar posle celog života ispaštao. Dodao je da to nažalost nije istina, jer bi se valjda bilo čega u vezi s tim sećao.

Vila se potrudila da izbriše sva sećanja na sebe i na tu noć. U tome i jeste njena moć.

U redu, rekao je najzad Lauš. Pristao je da se podvrgne skidanju čini i da uradi sve ono što mu Jevđenije bude predložio.

Bilo je potrebno da mu naga, nevinna devojkica protera strelu između rastavljenih nogu, na Ivanjdan, po mesečini, u ponoć. Vrh strele će biti zamočen u krv crnog jarca i okićen kandžama slepog miša. To će se sve odigrati na nekom proplanku sa bujnom travom, pored suvog drveta sa koga je otpala kora.

Pripreme su potrajale pola godine i za sve to vreme Jevđenije se gostio u Kuli kao kakav kralj. Nije bilo lako pronaći crnog jarca bez ijedne bele belege, još teže devicu koja će dragovoljno pristati da vlastelinu protera strelu između golih gnjatova.

Teškoće su ipak bile male u odnosu na ono čime je Lauš raspolagao. Imao je silno bogatstvo i stotinu otresitih i bistrih ljudi prekaljenih u dugim ratovima, rešetanih kroz sva sita i spremnih na sve da bi udovoljili želji svoga gospodara. Oni su jedva dočekali da ih vlastelin nečim zaposli da zalud ne rasipaju svoju snagu u lenčarenju i terevenkama na Kuli. Kad već nije bilo ratova, i kad već nisu više onako slatko mogli uživati u jurnjavi za jelenima po šumama Vratimlja, pošto im je to dosadilo, dočekali su kao osveženje Jevđenijevu vradžbinu. Pipcu i njegovom odredu strelaca palo je u deo da pronađu jarca bez belege, da se brinu o njemu do ivanjske noći, da ga hrane dunjicom i jedino njome, a Dadara je morao sa svojim kopljanicima pronaći negde u župi moravičkoj tu devicu kojoj je namenjena glavna uloga u skidanju čini sa gospodara.

Jarca su Pipac i njegovi ljudi pronašli čak u Dilju, posle dvomesečnog upornog traganja.

Što se tiče device, to je išlo malo poteže. Ivanjdan se primicao. Dadara je dovodio jednu po jednu, ali je Jevđenije svaku odbijao nalazeći joj neku manu. Neka je imala kvarne zube, druga je bila zdepasta, treća je imala kratke noge, četvrta je bila mršava. I tako redom. Ponavljao je neprekidno kako mora biti lepa kao nebeski anđeo, mila lika, nežna i umiljata, visoka tri i po lakta, bujnih grudi, vitkih dugih nogu.

Dadra je bio najpogodniji čovek za taj posao u čitavoj zemlji raškoj. O njemu su kolale glasine da je najveći đidija i kurvar između Žrnova na severu, Bučina na jugu, Atanasa

na istoku, Kčeva na zapadu, na celom prostoru gde je Srbin živeo. Govorilo se za njega, ne bez razloga, da je vešt da obrlati i na blud navede i najpošteniju žensku. Znalo se da će on, na kraju krajeva, iščepkati odnekud jednu kojoj Jevđenije neće moći naći manu.

Tako se i dogodilo. Kad su doveli Janju, koju su našli u jednom selu kod Arilja, Jevđenije je samo zanemeo. Videlo se da mu se grlo osušilo. Bila je to takva lepotica, jedno tako zgodno stvorenje, takva jedna retkost da je čovek morao verovati kako je Dadara u stvari opkolio sa svojim ljudima neko vilinsko kolo, o kojem je Jevđenije onako živopisno pričao, i da je otud oteo najboljšu među vilama.

Ja sam tu Janju viđao nekoliko puta i ovo ovako govorim ne po čuvenju, nego po viđenju. Nisam sklon preterivanju, zaboga, pa zar nisam monah kome je zabranjeno svako oduševljenje telesnim obličjem.

Došla je i ta noć. Jevđenije, s kojim sam se sprijateljio, rekao mi je mesto i vreme, gde i kad će obaviti skidanje čini. To sam iskoristio da bih krišom prisustvovao događaju.

Najpre su naložili veliku vatru od grana suvog drveta, na proplanku iznad Barenskoga potoka. Pored Lauša i Janje, koji su stajali nagi ispred vatre, obredu su prisustvovali još i Jevđenije, Dadara, Pipac, Bogdan i Kirča, obučeni u duge crvene plašteve koji su jezivo delovali pri odsjaju plamena što je palacao put zvezdanog neba.

Pipac je doveo jarca, oborio ga između Lauša i Janje, klekao mu na grudi, izvadio iz čizme dugi nož i preklao mu grlo jednim potezom. Zatim je prišao Jevđenije sa strelom čiji je vrh usijao na plamenu, mrmljajući sve vreme neke nerazumljive reči. Gurnuo je potom strelu u zasek na jarčevom vratu i dodao je Janji. Ona je klekla na jedno koleno, namestila strelu na tetivu, zategla luk i odapela. Strela je šišnula između

Lauševih nogu i otišla u tamu šume. Lauš je neko vreme stajao kao opčinjen, dok mu Janja nije prišla i počela da se uvija oko njega, milujući ga nežnim, većtim pokretima ruku.

Bože kakav je to bio prizor! Dok sam to gledao, svršio sam dva puta.

Posle su njih dvoje iščezli u šumi držeći se za ruke. Ja mislim da je Lauš tada uspeo da je ima. Niko to nije video jer se dogodilo, ako se dogodilo, u dubokoj tami šume, izvan domašaja svetlosti vatre, ali ono što sam video, a valjda i ostali, bilo je ono treperenje na licu, ono zadovoljstvo u izrazu kad se vratio s njom.

Monah sam i greh je što se razumem u te stvari. Ne bih se hvalisao time da ne moram ovde izreći istinu. Ne mogu je zaobići. Prosto, volim da gledam dok se to događa. Ako meni nije dato da uživam u onome u čemu može uživati najbedniji sebar, mogu makar da napojim svoje žedne oči na jednom takvom prizoru i da pošlamim otud nekakvo jaderno, šturo zadovoljstvo. Nadam se da ostali među mojom manastirskom braćom ne znaju za ovaj sitni porok.

Da, pratio sam, šta tu da uvijam i da skrivam, mnoge mlade sebarske parove koji su ono, naročito leti, radili svuda, u šumi, u žitnom polju, ječmu osobito, jer je visok i divotan, dok se iznad u modrini neba premeću lude ševe. Gledao sam njihove grube, žestoke zagrljaje, osluškivao guste šumove njihovih ubrzanih uzdisaja i izdisaja.

Jelena je, inače, i dalje ostala da čeka. To smo znali već sutradan pošto smo u jendeku, u blizini manastira, pronašli sirotog vrača Jevđenija pomodrelog od batina.

Proveo je neko vreme kod nas u manastiru, gde smo ga lečili od uboja kako smo znali i umeli. Kad se malo oporavio i odobrovoljio, ispričao mi je kako se sve to zbilo. Završio je tako što je svu krivicu za neuspelo skidanje čini svalio

na Lauševe ljude, koji su, kako kaže, najgori prepredenjaci i ništaci koje je on ikad sreo.

Najpre su mu podvalili sa jarcem. On je tražio crnog jarca bez ijedne bele mrlje a oni su mu podmetnuli šarenog. To je video tek kad je pažljivo razgledao oderanu kožu. Bele belege, kojih je na jarčevoj koži bilo sijaset, obojili su Pipčevi ljudi nekom nepostojanom crnom bojom koja je tek toliko izbledela da se mogla uočiti podvala, iako su se oni trudili da svakodnevno obnavljaju bojenje. Ali ako je on, Jevđenije, bio slep i lakoveran, nisu bile takve crne sile protiv kojih je vodio boj svojom vradžbinom. Njima se nije moglo tako jajarski podvaliti.

No najveća, najbezočnija podvala bila je u vezi sa Janjom. Dadara i njegovi dripci su mu podmetnuli najveću kurveštiju u čitavoj župi kao nevinu devicu. Kleo se u najpreče da je ona, Janja, podmirila tri sela, da joj deset ljudi nisu mogli ništa, toliko je bila nezasita.

Naravno, to je sve bilo preterivanje. Jevđenije je hteo da izlije svoju gorčinu, pa se okomio na Janju, za koju se ni ja ne bih smeo zakleti da je bila osobito poštena, pogotovo kad se pogleda ono što je kasnije radila, ali koja nije valjda bila ni toliko odvratno pokvarena. Pomenuo je čak i jednu tako neverovatnu stvar kako su je, kako tvrdi, jednom zatekli da se pari s magarcem. Kad su je upitali zašto to čini, odgovorila je da nijedan muškarac nije u stanju da joj utoli požudu.

Janju su neko vreme zadržali na Kuli, tobož kao služavku, a u stvari Lauš je verovao da će mu još koji put poći za rukom da sa Janjom bude muškarac. No dok je vlastelin prikupljao snagu, Janju su zabavljali u ambarima, štalama, senicima i na svim drugim mestima njegovi strelci, kopljanici, konjaničci, konjušari, psari i sokolari. Čim je Lauš odjahao sa svojim ljudima protiv Brzana i njegovih usorskih razbojnika, Jele-
na ju je oterala.

Jevđenije je potom otišao od nas. Čuo sam od nekih trgovaca tkaninom da su ga neko vreme viđali kako se smuca po Rasini, idući od jednog do drugog grada, ili, tačnije, bežeći iz jednog u drugi od razjarenih mušterija, iz Srebrnice u Koznik, iz Koznika u Obođe, iz Obođa u Čungul. Konačno je dopao tamnice. Tamo ga je smestio Adam Orlandić, ćefalija Brvenika u Inogoštu, zbog prevare nekog mesnog oružara, kojem je ćerku lećio od žutice na taj način što ju je po čiči zimi terao da trči naga oko kuće, posle čega je jedna devojka umrla od nazeba. Izgleda da su mu zbog toga odsekli i nos.

U celoj ovoj priči ostalo je nešto nejasno, bar za mene. Naime, kako to da su Lauševi ljudi, saznavši za svu tu bruku svoga gospodara i učestvujući u skidanju čini na ovaj ili na onaj način, zadržali prema njemu pređašnje poštovanje, da ne kažem divljenje. Možda se to tako dogodilo zbog toga što su svi oni bez izuzetka poticali iz sebarskih porodica i što su bili beskrajno zahvalni vlastelinu jer ih je izvadio iz ušljive bede i stavio im u izgled lakši život, bogatiji i uzbudljiviji svakako, slobodniji pogotovo. A to što se natezao s tom smešnom manom, od koje niko od njih nije patio, približavalo im je gospodara nadohvat ruke, jer, eto, ni on nije savršen, znači čovek kao i svaki drugi, mogli su u mislima svojim sada s njim da druguju, postao im je blizak uprkos nesamerljivo većem mestu koje je zauzimao u ovom razjedinjenom i podeljenom svetu.

Uostalom, ko bi znao kolebljive dubodoline ljudske duše?

JELENA

Videla sam ga dok je odozdo dolazio pešice. Koraćao je mesečarski, odsutno, kao da mu jedino telo savlađuje uzbrdicu, dok mu duša negde lunja, daleko kao utvara, ali nadohvat ako je bude zvao. Ne znam kako bih drugačije mogla

da razumem onaj njegov nesvesni pokret rukom prema čelu u trenutku kad je prekoračio prag kapije na ulazu u Kulu. Kao da se brani od neke iznenadne misli koja ga je zatekla nespremnog da joj se odupre.

Opet je imao u uglovima usana onaj osmejak, taman i nepostojan, gotovo slučajan, i opet sam znala da ni sada kao ni ranije nije bio u vezi sa mnom, iako smo se u dvorištu zatekli samo ja i Kirča. Prošao je mimo mene i otišao uz stepenište, prema gornjem dvorištu, a da se nije ni osvrnuo na nas dvoje. Činilo se kako ne zna ni toliko da sam ovde ipak nekakva domaćica, da sam žena gospodara ove kuće.

U redu, ja znam da je on monah i da mu je zabranjeno obraćati pažnju na žene, ali zar nije mogao makar nekim naj-sitnijim znakom pokazati kako me primećuje. Barem toliko.

PROHOR

Dimitrije je proneo glas kako se ja spremam na podvig. Kaže da sam se zarekao da ću sedam noći prespavati u otvorenom grobu punom trnja.

Nekoliko meropaha, koji su danas vrli manastirsku pšenicu, upitaše me da li je to tačno. Odgovorio sam da jeste. Nisam imao kud, morao sam da potvrdim jer bi inače sve što sam do sada učinio isparilo kao magla, nestalo kao tanak dim. Oni su sumnjičavo odmahivali glavama. Rekoše da to niko ne bi bio u stanju da izdrži jer je glogovo trnje kruto i oštro, ulazi u meso do kostiju, da je otrovno i da pozleđuje ubod.

Pa dobro, pitam se, šta imaju protiv mene ti ubogi dro-njavci meropsi, ako već Dimitrije hoće da me uništi. Pominju glogovo trnje iako sam ja samo rekao trnje a nisam nijednom rečju odredio kakvo trnje. Ali oni zapeli, glogovo pa glogovo.

Vidim ih kako su me prikleštili između dva vodenička kamena i kako dolaze u grupama, svečarski obučeni, sa halabukom i grajom, opijeni zlobom i pakošću, smehom grlenim i raspusnim, gledam ih kako se guraju ko će od njih pre ustavu da digne i divlju vodu u badanj da pusti, da se kamenje pokrene, izdrobi mi meso i kosti, u kašu da me pretvore, a krvlju mojom da zadoje svoju obest.

KIRČA

Progovorio bih nekoliko reči o Janji.

Dok je boravila među nama, ovde u Lauševoj kuli, i dok nas je podmirivala, ne videsmo u svojoj prostoti i halapljivosti šta imadosmo. Kad ju je gospođa oterala i kad to saznadosmo po povratku sa vojne protiv razbojnika iz Usore, otvoriše nam se oči. No beše kasno. Uzalud je nekolicina naših tumarala uokolo ne bi li je našla i vratila. Nigde je ne nađoše. Popila ju je žedna zemlja, istopila je mesečina, sklonile je od nas vile nebeske. Danima smo uz vino prepričavali svoje zgrade. Svaki od nas je s njom imao nezaboravan doživljaj, neko u žitnom polju u dolini, neko na sitnom moravskom pesku u danima ilinskih žega, neko u ambaru, najčešće po štalama u senu. Janja je umela da dodeli svoju stvar tako zdušno i od srca da je u tome pogledu za tri koplja odskakala od svih žena koje sam poznavao. Radila je pod čovekom kao vodeničko čeketalo. Košutica moja. Gledao sam joj rumenilo obraščića zažarenih od želje i krupne sam joj oči gledao, te mi sad svetle kao dva gorska jezerca.

Dok je Janja bila s nama i dok je čas s jednim čas s drugim zamicala na skrovita mesta, niko od nas nije osećao ljubomoru. Hvalili smo se svojom istrajnošću u okršajima s njom, preterivali naravno u svojim pripovestima, grgoljali smo,

prdeli, hripali od smeha, pričajući zgrade sa tih sastanaka, ali nikad se nije dogodilo da se neko zameri svom drugaru zbog nje. Ona je bila ta koja je birala kad će s kim. I mora se priznati: nikoga nije iskobila, ni najružnijeg među nama, niti je ko od drugih imao veće povlastice. Govorila je kako je dobri Bog stvorio ljude jednakim i kako svaki ima pravo na malo zadovoljstva. Kao neki anđeo poslan s neba da vaspostavi na zemlji poredak pravde, tako je i ona među nama zanemarila sve razlike koje su nas delile.

Tokom zlopaćenja po Usori u poteri za Brzanovim pljačkama, kroz jesenju tmoru i magluštinu, svi smo nosili, ušivene u pojase, amajlije koje nam je Janja dala na rastanku. Kažem amajlije a mislim na finu kovrdžavu dlačicu odozdo, koju je svaki od nas lično oplevio s njenoga gustog runa. Imalo je za čitavu vojsku našeg gospodara kralja Stefana Uroša Drugog Milutina Nemanjića. Verovali smo da će nam sačuvati glave. I zbilja, od nas trideset samo su dvojica poginula a trojica ranjena, među njima i Lauš.

Kasnije se neko setio da poginuli i ranjeni u stvari nisu ni bili Janjini ljubavnici, pa tako nisu ni koristili zaštitnu moć njene amajlije. A možda je to taj izmislio, želeći valjda da podgreje i onako uzavreću legendu o našoj iščezloj dragani.

Jedva smo čekali da se vratimo u Vratimlje. Imali smo nekoga ko nas očekuje i bilo nam je lakše da podnosimo pasji vojnički život po neprohodnim šumama i strmim klancima. Janju nismo zatekli. Oterala ju je gospodarica naša Jelena. Kula je bila prazna, mi utučeni, ojađeni, svadljivi i gorki. Lauš je ležao bolestan, rana mu se najpre zamirila, onda se pozledila, opet zamirila pa opet pozledila. Neki su to odmah doveli u vezu sa Janjinim progonoštvom. Počeli su da govore kako je za sve kriva Jelena jer nam je uzela sve što smo imali.

Izbijale su tuče, nesloga se među nas uvukla. Bože, kako smo zamrzli tu prokletu ledenu devicu. Zar je to baš ona morala da učini, zar ta hladna gospa koja nikad još nije usrećila nijednog muškarca. Tek tada smo shvatili koliko je Lauš morao biti nesrećan. Imati kraj sebe u postelji tu ravnodušnu lutku, tako nedodirivu i odsutnu, bilo je gore nego da je umesto nje kraj sebe držao najveću rugobu, neku grbavu ili kljastu ženetinu, ali s malo vatre među nogama, kadru da zadršće na dodir muške ruke.

MAKARIJE

Prohor mi jutros reče kako je naumio da izvede još jedan podvig. Iskopaće, kaže, grob, baciti na dno naramak glogovog trnja i zatim leći u njega. Provešće tu sedam noći.

Ništa mu nisam rekao. A i šta sam mogao. Ako bih ga odvrćao od te sumanute zamisli, on bi me nazvao mlakonjom i rekao mi da je moja ljubav prema Hristu sumnjiva, da više volim udobnost od stradanja i ispaštanja, da nisam dobar monah, jer da sam dobar, prigrlio bih stradanje, ispaštao bih za sve grešnike koji Gospoda ne prizivaju. Uzaludan bi mi bio svaki izgovor. Prohor bi prosto rekao kako mučeništvo više prija božjem oku od stotinu molitava izgovorenih u komociji i telesnoj prijatnosti. Lako je brbljati. Reči su ništa. Nigde ne ostavljaju traga.

Retki ljudi, kao što je Prohor, korisni su za crkvu. Baš zato što su spremni na podvige, kojima se običan ljudski um opire kao nečem neprirodnom, oni nateruju ljude da ih prime kao čudake, jurodive zanesenjake, drukčije od svih, obeležene. Možda, pomišljaju katkad, možda je to ta iskra božjeg duha utisnula na njihovom čelu znak posebnosti, možda Gospod preko njih šalje svoje tajne poruke, možda je njima dato da dokuče tajne zemlje i neba.